

**Een oorlog verloren
De strijd gewonnen**

Een oorlog verloren De strijd gewonnen

Drenthe in het Oversticht
800 - 1450

Anne Post

Auteur: Anne Post
Coverontwerp: Anne Post
ISBN: 9789403812458
© Anne Post Norg 2025
Uitgave: 2025 via Bookmundo

Inhoud

Hoofdstuk	Pagina
Voorwoord	8
Noord Nederland omstreeks 800 tot 1000	9
Mottekastelen in Drenthe en directe omgeving	13
Mottes nader beschreven	14
De oorkonde van 1040	32
Landgoederen in oude oorkonden vermeld	33
Landgoederen en leengoederen overige	42
Het Landgoederenbesluit van Karel de Grote	84
Verplichtingen van de Drenten	90
Vervolg leengoederen	92
Kop van Overijssel 800-1450	117
"Groninghe, de Thrente, de Covordia et de diversis aliis sub diversis episcopis Traiectensibus"	123
De Slag bij Ane	160
Het Zwartewatersklooster en het kerkhof	171
t Klooster ten Campen	172
Die Liederen van Norch	173
Naschrift	185
Plaatsnamentabel met verwijzing naar de pagina's met een afbeelding	

Plaats	pagina	Plaats	pagina	Plaats	pagina	Plaats	pagina	Plaats	pagina
Aalden	111	de Wijk	116	Hesselte	93	Oudemolen	105	Uffelte	24
Achterste Erm	82	den Hool	91	Holthone Begin strijd	168	Paaslo	121	Uffelte	39
Almelo Schuilenburg	28	Deurze	63	Holthone kamp Rudolf	167	Paaslo	121	Urk	30
Amen	95	Diever	47	Holthone terrein	164	Peelo	16	Valthe	74
Anderen	97	Dikninge	116	Klooster ten Campen	172	Peelo	37	Veenhof	69
Ane kamp bisschop	166	Diphorn	80	Langelo	57	Peest	17	Veenhuizen	54
Anloo	41	Donderen	60	Leggelo	94	Peest	58	Vries	107
Annen	71	Drouwen	101	Lemferding	35	Peize	44	Wachtum	20
Anreep	95	Dwingelo	48	Leutingewolde	103	Pesse	67	Weerdinge	76
Ansen	43	Echten	22	Lhee	94	Raalte Ramelo	29	Westenesch	79
Assen	98	Echten	46	Lieveren	46	Rheeburgen	24	Westerbork	115
Bakkeveen	159	Eemster	94	Mantinge	114	Rheeburgen	39	Westervelde	53
Balinge	114	Ees	100	Meppen	112	Roden	55	Wezup	111
Ballo	99	Eext	102	Midlaren	61	Roden	56	Wierum	14
Beilen	45	Emmen	42	Mitsplete	157	Roderwolde	103	Winde	59
Benneveld	114	Erm	82	Molenhoek	120	Rolde	99	Wittelte	25
Bonnen	68	Exloo	73	Mommeriete	170	Roswinkel	75	Wittelte	38
Borger	100	Eyen	36	Noordbarghe	77	Ruinen	23	Witten	97
Bronneger	102	Eyen 1335	52	Noordlaren	61	Ruinen	40	Yde	15
Bruntinge	114	Foxwolde	103	Noordsleen	80	Sandebuor	103	Yde	109
Buinen	100	Garminge	114	Norch	49	Schipborg	105	Loon	64
Bunne	59	Gasselte	70	Norg	18	Schoonebeek	108	Zeegse	64
Calthorne	47	Gasteren	109	Odoorn	72	Sleen	81	Zuidbarghe 945	78
Coevorden	21	Gees	19	Oldemark	122	Steenbergen	108	Zuidlaren	62
Coevorden de Bente	33	Gees	65	Olden Diever	47	Taarlo	106	Zuidvelde	53
Dalen	92	Gelderingen	120	Ommen 't Laer	27	Thij	120	Zwartewaters	171
de Basse	26	Gieten	68	Onna en Steenwijk	117	Tuk	120	Zweelo	110
de Basse	120	Grollo	113	Oosterhesselen	66	Tynaarlo	106	Zwinderen	115
de Basse	121	Havelte	93						

Voorwoord.

De aanleiding tot het schrijven van dit boek is een gevolg van de vele reacties die ik in de loop der jaren heb ontvangen van personen die mijn website <https://www.dorpshistorie.nl> hebben bezocht. Reacties van allerlei aard. Een groot aantal betrof de vraag of de inhoud ook in een boek wordt gepubliceerd. Daar heb ik in eerste instantie met NEE op geantwoord. Een paar “uitschieters” van de opmerkingen wil ik u niet onthouden.

Een bestuurslid van een Historische Vereniging uit Noord Holland: *“Ik ben vrijdagavond om 8 uur begonnen met het lezen van uw artikelen en zondagavond om 8 uur was ik er door. En nu begrijp ik pas wat ik in 4 jaar middelbare school heb gemist.”*

Een emeritus hoogleraar van de VU in Amsterdam: *“Uw website is fascinerend”*

Uiteraard moet je deze reacties wel met een korrel zout nemen, maar het geeft, samen met wat anderen hebben gemaild, wel weer dat de inhoud begrepen wordt en niet als “moeilijke taal” of “onzin” het ene oor in gaat en het andere weer uit.

Maar toch heb ik het schrijven van een boek als samenvatting van de belangrijkste artikelen op mijn website tot nu toe altijd van de hand gewezen.

De reden is dat een boek een momentopname is. De snelle ontwikkelingen van de mogelijkheden om archieven digitaal beschikbaar te maken voor een groot publiek, brengen met zich mee dat regelmatig goed leesbare tekst beschikbaar komt die een andere kijk kan geven op reeds beschreven historische gebeurtenissen. Wanneer dat het geval is heb ik steeds mijn artikelen op mijn website aangepast.

Belangrijk voor mij zijn die artikelen waarop positief is gereageerd ten aanzien van duidelijkheid omtrent het kunnen begrijpen van historische gebeurtenissen met daarbij de toelichting met behulp van gemaakte kaarten. Geen aanvullingen van lijsten en tabellen met resultaten van onderzoeken.

Wat de laatste jaren nog boven water komt uit oude archieven zijn voornamelijk aanvullingen op reeds eerder beschreven onderwerpen. Een reden voor mij om mijn publicaties als afgerond te beschouwen.

Gelet op mijn huidige leeftijd van 89 jaar, kan ik dan als laatste project toch nog een boek gaan schrijven. Uiteraard geen samenvatting van alles wat op mijn website staat. Dat is te divers. Maar alleen over die onderwerpen die de aanleiding waren om aandacht te vragen voor hiaten in de geschiedschrijving en onjuist getrokken conclusies of misslagen in de beschreven geschiedenis van Drenthe en het Oversticht.

Menso Altingh (1579), Johann Pickard (1650) en Johan Samuel Magnin (1856) waren de eersten die opmerkten dat in een oorkonde van 1040 misslagen waren gemaakt in de vertaling van de Latijnse tekst naar het Nederlands. Daarna hebben ook nog een aantal andere (kritische) onderzoekers van onze historie, op basis van goede bronnen, gewezen op onjuistheden in de officieel vastgestelde teksten die gebruikt worden voor onderwijs doeleinden.

Professionele historici, die verantwoordelijk zijn voor onze officiële geschiedschrijving, hebben tot nu toe echter te weinig gedaan aan herstel van duidelijke misslagen. In dit boek zal getracht worden om de historie van Drenthe en het aangrenzende deel van Salland zoals dat in meerdere artikelen is beschreven op mijn website, samen te vatten tot een logisch verhaal over het gebeuren in de periode van ongeveer 800 tot 1450. *(Zie mijn website voor een uitgebreide tekst met de bronvermelding)*

Het vertrekpunt is dan de verloren oorlog van de Drentse Saksische bevolking tegen de Franken even na het jaar 800. En daarna de strijd van diezelfde Drenten voor het terug krijgen van alle oude rechten. De Drenten hebben vanaf de inval van de Franken gestreden voor het behoud van hun eigen leefregels en rechtspraak en tegen het aannemen van het Christendom als geloofsovertuiging.

Die strijd vergde veel van de bevolking en het gevolg was dat even na het jaar 800 de Saksische voormannen zich onderwierpen aan de Frankische koning Karel de Grote. Ook de Drenten waren daardoor formeel hun vrijheid kwijt en Frankische wetten werden van kracht.

De Drenten trokken zich echter niets aan van de nieuwe situatie en bleven de Franken dwarsbomen, zowel wat de aanvaarding van het Christendom betrof als het aanvaarden van nieuwe wetgeving. Die Franken waren in feite de dienstmannen van Karel de Grote die zijn residentie in Aken had. Zij spraken ongeveer dezelfde taal als de Drenten die in 800 in Drenthe woonden en waarvan wordt aangenomen dat deze als volksverhuizers na het jaar 0 vanuit Saksen en Westfalen waren gekomen.

Een nazaat van Karel de Grote, de Duitse koning Hendrik III, had niet alleen problemen met de Drenten, maar ook met nakomelingen van dienstmannen die grafelijke rechten van hun vader graag wilden behouden. Zij deden een beroep op erfrecht en zo waren in het verleden al vele graafschappen gesplitst in kleinere eenheden. Enkel werden zeer rijk en machtig.

Die macht had al geleid tot een kring van Rijksgroten, adviseurs van de koning, waar de koning op Rijksdagen ernstig rekening mee moest houden. Om die macht niet groter te laten worden had de Duitse koning een oplossing bedacht om vrijkomende grafelijke rechten, bij overlijden van een leenman zonder wettelijke erfopvolger, over te dragen aan bisschoppen. Deze hebben geen wettelijke rechtsopvolger zodat bij overlijden de grafelijke rechten altijd terugvielen op de koning.

Drenthe viel onder het bisdom Utrecht en het wachten was op het moment dat de bisschop een graaf kon afzetten vanwege verzet tegen het wettelijk gezag of vanwege het ontbreken van een wettelijke erfopvolger bij overlijden. In 1047 was dat het geval.

Maar in 1040 had Hendrik III al het besluit genomen om enkele landgoederen van hem in het noordelijk deel van zijn rijk over te dragen aan de bisschop van Utrecht. Die landgoederen waren allodiaal bezit van de koning en al aangelegd op grond van de "Capitulare de villis vel curtis imperii" van Karel de Grote. Met dit landgoederenbesluit was Karel de Grote verzekerd van een goed net van betrouwbare leveranten voor de voedselvoorziening van zijn Hoven en van het leger. Door deze landgoederen alvast aan bisschoppen te schenken kon hij een beroep doen op deze bisschoppen voor het handhaven van de orde. De oorkonde van 1040 is wat twee landgoederen betreft niet goed vertaald waardoor geen juist beeld van de historie van Drenthe en het Oversticht in de bestaande literatuur wordt weergegeven.

Voor dat ik begin met de invulling van dit boek is het ook wel aardig om een paar aanleidingen van andere schrijvers over historische gebeurtenissen te vermelden; stukjes tekst uit hun voorwoord.

K. van Hulst, 1862 Kampen. Uit het "Voorberigt van het boek Charters van Kampen".

"De beoefening der geschiedenis heeft in omvang en nauwkeurigheid zeer gewonnen, heeft menige dwaling doen verdwijnen en menig onbekend feit aan het licht gebracht, sedert men de charters en bescheiden, in de oude archieven bewaard, toegankelijk heeft gemaakt en het stelsel van geheimhouding heeft laten varen"

Anneke Koers, 2004. Het Historisch Portaal. Uit het Woord vooraf in "Kronieken van het Nieuwe Land"

"Dingen sijpelen vanuit de toekomst terug in het heden. Het verleden duwt alles naar voren en de toekomst dwingt tot een zoektocht naar de verloren oorsprong. Een verhaal heeft meestal een begin en een einde. Dat komt omdat we ordelijk denkende wezens zijn. Het begin komt altijd voor het einde. In werkelijkheid is dat helemaal niet waar. Het begin van een ander kan uw einde zijn. Het is voor ons prettig als we kunnen verdelen en begrijpen. Het is prettig om te weten dat een ander graag verhalen leest. Het is gemakkelijk te veronderstellen dat de lezer hetzelfde wil als ik. Maar het is ook niet meer dan dat. En mijn verhaal zou het uwe kunnen zijn. Het verhaal van mijn land is dat van uw land."

En daar sluit ik mij graag bij aan.

Het laatste hoofdstuk heeft de titel "Die lieden van Norch". De aanduiding van het Landsbestuur van Drenthe voor de groep Ridders die vanaf het begin tot het eind de Bisschop van Utrecht altijd hebben gesteund in het behoud van zijn Macht in Drenthe. Een onderbelichte groep in de historie van Drenthe. In dit hoofdstuk een overzicht van de wortels van de adel in Drenthe.

Norg, 18 juni 2025. Anne Post.

Noord Nederland Gouwgrenzen 800

Noord Nederland omstreeks 800 tot 1000.

Het land was dun bevolkt en op de flanken van stroomdalen bevonden zich nederzettingen van boerenfamilies van enkele hoeves per nederzetting tot een dertigtal in de grootste. Die nederzettingen waren zelfvoorzienend en de woonplekken waren zodanig gekozen dat de omstandigheden om te kunnen overleven zo gunstig mogelijk waren, Voldoende drinkwater voor mens en dier, grond in de nabijheid waar voedsel kon worden verbouwd, bos in de nabijheid waar hout kon worden gekapt voor verblijfsgebouwen en voor brandstof en waar men zich kon verschuilen bij aanvallen door vijandelijke krijgers of roversbenden. En in de omgeving een ruim aanbod van woest liggende gronden en wateren, waar gejaagd en gevist kon worden.

Tussen de nederzettingen liepen van oudsher wegen voor het onderlinge contact. Deze wegen werden ook gebruikt door lieden die uit verre streken kwamen om handel te drijven, maar ook door lieden met kwade bedoelingen.

Voor de totale leefgemeenschap was het zaak om regels te hebben voor het bewerken van land, het onderhoud van wegen, het beveiligen van de samenleving, het oplossen van conflicten en het straffen van degenen die de regels overtraden. En ook wie toezicht zou houden op het nakomen van de leefregels en wie een leefgemeenschap zal vertegenwoordigen op regionale bijeenkomsten en in het hoogste rechtsorgaan. Die regels waren er, opgesteld door de voorouders van de bevolking die omstreeks het jaar 800 in het noordelijk deel van Nederland woonden. Van geslacht op geslacht mondeling doorgegeven.

De verschillende leefgebieden werden gouwen genoemd. Elk met een eigen naam aangeduid. De leefregels konden per gouw wel iets afwijken van de oorspronkelijk per stam vastgestelde regels.

Langs de kust, ten westen van de Lauwers, woonden de Friezen, die als volksstam een eigen taal hadden. Ten oosten van de Lauwers, tot aan de monding van de Elbe, woonden oorspronkelijk ook Friezen die tot omstreeks het jaar 0 aangevuld werden met Saksen die o.a. vanuit Drenthe naar de kust trokken. Door vermenging ontstond hier een andere taal. In Duitsland Ost Friesen genoemd.

Ten zuiden van deze twee groepen liggen de gouwen waar hoofdzakelijk het Neder Saksisch als taal wordt gebruikt, per gouw iets afwijkend.

De begrenzing van die gouwen was hoofdzakelijk gebaseerd op natuurlijke grenzen zoals rivieren en laag- en hoogveen gebieden en soortgelijke normaal ontoegankelijke gebieden.

De leefregels in de Friese gouwen waren gebaseerd op het Oudfriese recht. Het Freeska Landriucht. Dat was in 800 al op schrift gesteld en heeft tot het jaar 1504 stand gehouden.

De Friezen langs de kust ten oosten van de Lauwers en de Neder Saksen hadden per gouw eigen rechtsregels die in 800 nog niet op schrift waren gesteld.

Nadat in 734 de Friese vorst Poppo zich had onderworpen aan de Franken en even na 800 ook de leiders van de Saksen zich hadden overgegeven waren de Franken formeel de machthebbers in Noord Nederland. Maar de nieuwe wetten die werden ingevoerd druisten volkomen in tegen wat de Friezen en Saksen gewend waren.

Geen invloed meer op het vaststellen van de eigen leefregels, geen invloed meer op het bestuur en geen vrij bezit van grond meer. De koning besliste over alles. De bewoners werden horigen van de koning, waren geen vrije mensen meer en moesten leven volgens nieuwe wetgeving waarin onder meer was bepaald dat zij belasting moesten betalen. En zij moesten het Christelijk Geloof aannemen. Dat gaf zoveel weerstand dat er regelmatig opstanden tegen het nieuwe gezag uitbraken.

De Friezen en Saksen werden geholpen door de Vikingen (Zee krijgers), ook wel Noormannen genoemd. De periode 810-845 staat in de Nederlandse geschiedschrijving te boek als de periode van "invallen der Noormannen". Een betere beschrijving is: "Bijstand van bevriende volken uit het noorden voor de Friezen en de Saksen ter beëindiging van de overheersing door de Franken"

De vernielingen die door de Vikingen werden aangericht betroffen alleen kerken en bezittingen van de Franken. Zij werden door de Friezen en Saksen met open armen ontvangen. Niet alleen vanwege de huwelijksbanden die er waren tussen Friese vorsten en die van de Denen.

De opstanden hebben uiteindelijk geleid tot de erkenning door de Duitse koningen van het Friese Landrecht en de belofte aan de Drenten dat zij hun oude rechten mochten behouden, maar dat de voorzitter van de Etstoel een dienstman van de koning moet zijn. Verder moesten opgelegde boetes in de kas van de aangestelde dienstman vloeien.

Uit latere oorkonden blijkt dat conform de aangepaste regels is gehandeld en dat de Drenten net als de Friezen vrije mensen zijn gebleven en hun eigen leefregels konden blijven hanteren. Zij mochten de gronden behouden die zij in gebruik hadden. Alleen de woest liggende gronden en wateren werden als eigendom van de koning beschouwd. Domeingrond dus.

Maar ook daar trokken de Drenten zich niets van aan en dat heeft dan weer geleid tot het opleggen van de enige belasting voor de Saksisch Drentse boeren, de schuldmutde, opgelegd in 945. Elk erf moest per jaar 1 mud graan afstaan aan de landsheer. Van die belasting is een lijst bewaard gebleven uit 1545 waarop per nederzetting het aantal schuldmutden staat vermeld. We weten nu het aantal nederzettingen in 945 en hoe groot ze waren. Wat ontbreekt in de lijst zijn de namen van Drentse nederzettingen die geen schuldmutden behoeften te betalen, maar mogelijk in 945 al wel bestonden. Nederzettingen die niet als opstandig tegen de landsheer werden aangemerkt of toen volledig bezit waren van de Duitse koning. Wie meer wil weten verwijs ik naar "Geschiedenis van Drenthe" 164-170.

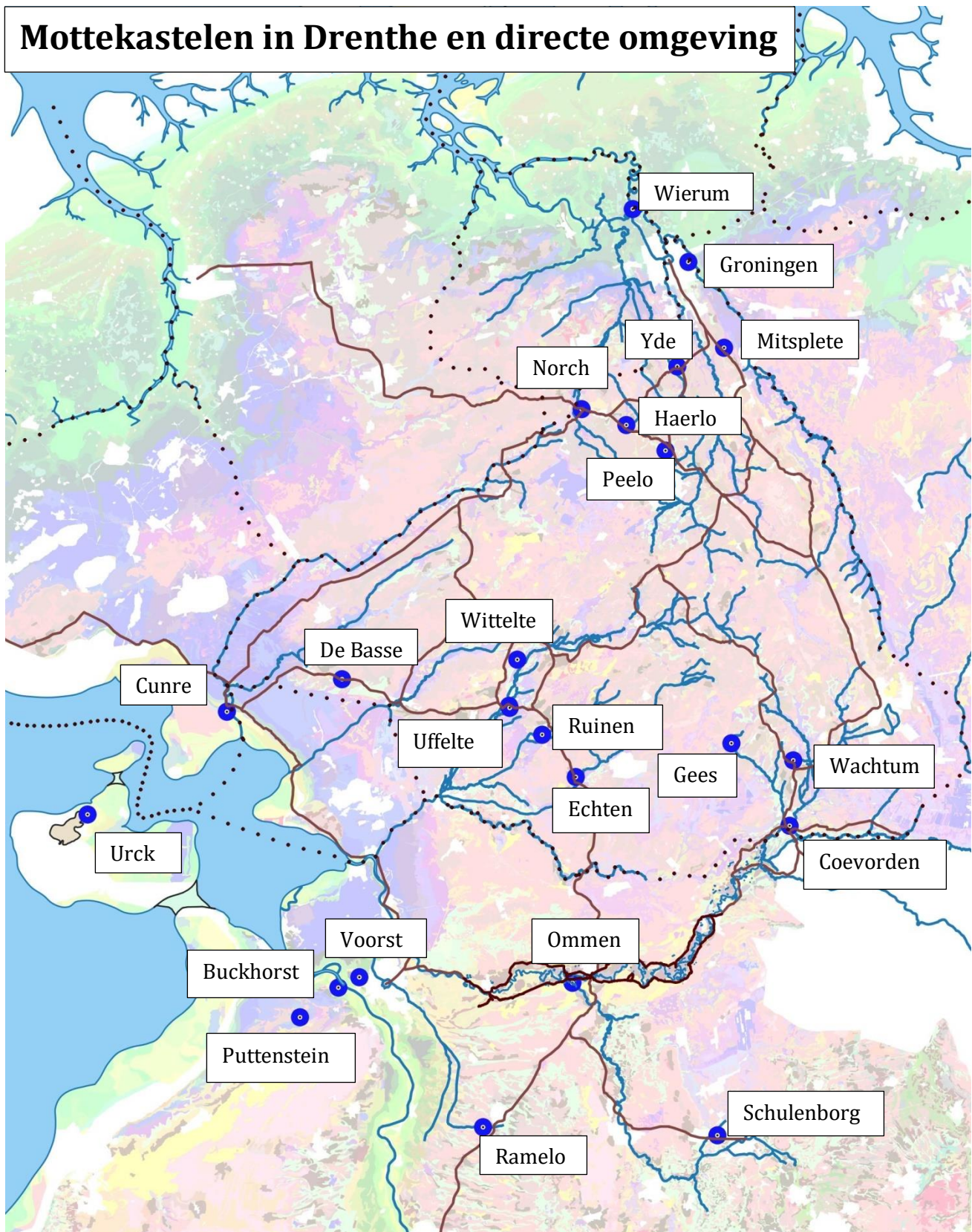
Het beeld binnen de gouwen ten zuiden van Drenthe was geheel anders. De Sallanders bij voorbeeld waren hun vrijheid definitief kwijt en waren horigen geworden van de koning. Zij waren al vroeger geheel onder de voet gelopen door de Frankische krijgers en we zien hier dan ook al in een vroeg stadium leengoederen verschijnen met als leenman meestal een telg uit een ridderfamilie. Ook kloosters kregen hier al vroeg bezittingen. Het lijkt erop dat ook in zuidwest Drenthe en in het gebied dat nu de kop van Overijssel wordt genoemd weinig of geen weerstand is geboden aan de Frankische overheersers. Opgelegde schuldmutden komen hier weinig voor. Het is dan ook niet verwonderlijk dat al in het jaar 820 een bekeerde zijn erfgoederen gelegen in Arlo aan het klooster Werden schonk. Arlo, nu als ten Arlo vermeld op de kaart, ligt aan de invalsroute vanaf Ommen naar het zuidwesten van Drenthe. In de officiële geschiedschrijving wordt aangenomen dat hier Tynaarlo zal zijn bedoeld. Maar in het jaar 820 hadden de Franken in het noordelijk deel van Drenthe nog volop te maken met een opstandige bevolking.. Alleen in de Angelsaksische gouwen boven Groningen hadden de predikers van het Christelijk Geloof successen geboekt en zo doet in 855 en 858 de monnik Folker een schenking van goederen aan het klooster te Werden, gelegen in Humsterland, waaronder goederen te Krassum en Wierum boven Groningen. Wierum is een strategisch gelegen plaats waar de Hunze instroomt in het Reitdiep en waar alle vervoer over water van Groningen naar open zee kan worden gecontroleerd.

Op dergelijke strategische plekken zullen de Franken als eerste daad zeker beveiligde onderkomens hebben gebouwd. In die tijd waren dat zogenaamde mottekastelen. Houten bouwsels omringd door één of twee grachten, al dan niet gevuld met water. Deze boden een redelijke bescherming tegen de aanvallen van de plaatselijke bevolking die niet zaten te wachten op de komst van de Franken en deze dan ook als een vijand zagen. Door deze mottes op strategische plaatsen te bouwen konden de Frankische bezetters ook de omgeving controleren en deze mottes gebruiken als uitvalspunt voor de verdere onderwerping van de aanwezige bevolking. De plekken waar die mottekastelen hebben gestaan zijn in een aantal gevallen bekend en archeologisch onderzocht.

Maar lang niet alle mogelijke plekken zijn onderzocht. Met behulp van luchtfoto's en het Actuele Hoogtebestand van Nederland zijn nog een aantal ontbrekende locaties te ontdekken. Ook de zogenaamde Franse kaart van omstreeks 1810 geeft in een enkel geval een aanwijzing.

(Een mooi overzicht van tot nu toe onderzochte terreinen in het Oversticht is het proefschrift van Diana Spijkhou: Het middeleeuwse kastelenlandschap van het Oversticht. De ontwikkeling van bisschoppelijke burchten, adellijke huizen en versterkingen in relatie tot het landschap en de samenleving in Noordoost-Nederland tussen 1050 en 1450. RUG Groningen)

Mottekastelen in Drenthe en directe omgeving

Op deze kaart is de ligging van mottes aangegeven die in de periode 800 – 1000 zullen zijn aangelegd. Niet alleen de reeds archeologisch onderzochte of op andere wijze beschreven mottes, maar ook mottes die op basis van luchtfoto's of ander kaartmateriaal zijn te herkennen en mottes die op basis van andere kenmerken vermoedelijk aanwezig waren. Van elke motte vindt u hierna een beschrijving met kaart.

Mottes nader beschreven

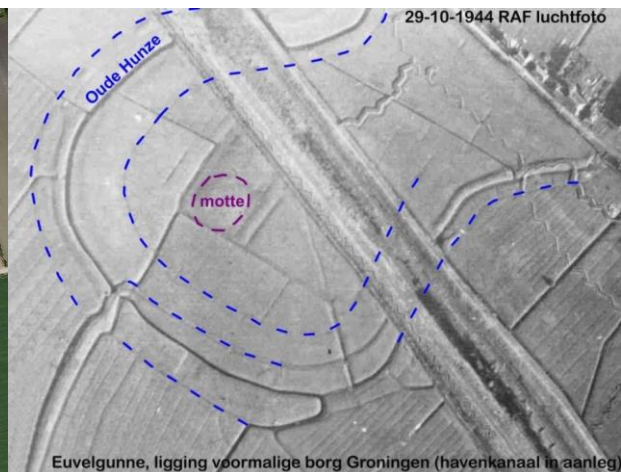
Groningen

Vermoedelijk was Groningen in de jaren 700 – 800 al een behoorlijk grote nederzetting met niet alleen boeren, maar waar ook andere beroepsgroepen actief waren. Het zal het centrum van handel zijn geweest voor de gehele omgeving. Groningen lag op het uiterste puntje van de Hondsrug en behoorde tot de gouw Drenthe.

De Franken zullen bij hun aankomst in dit gebied gezien hebben dat het bezit van Groningen hun geen windeieren zal opleveren en dat het innemen van de nederzetting tactvol moet gebeuren. Geen schade aan gebouwen of goederen en geen of weinig slachtoffers onder de personen. Aan dode onderdanen heb je niets. Maar gijzelaars kun je goed gebruiken, vooral als het personen met aanzien en macht betreft. Het is een tactiek die destijds veel werd toegepast en ook nu nog resultaten oplevert. Daarom zal men de tijd genomen hebben om de nederzetting Groningen in te nemen. Zet de bewoners onder druk door de toevoerwegen af te sluiten en te controleren.

Rondom Groningen zullen versterkingen zijn opgericht op of nabij strategische punten van het verkeer, zowel over land als over water. Groningen had een open verbinding met de zee. Waar Hunze en Reitdiep bij elkaar komen was zo'n strategisch punt. Ook ten zuiden van Groningen, nabij het huidige Euvelgunne maakte de Hunze een zodanige bocht dat met weinig extra werk hier een versterking kon worden gemaakt, omgeven door water. De verbindingen over land naar het zuiden konden gecontroleerd worden bij Noordlaren waar het verkeer over de weg een oude doorsteek van de Ae door de Hondsrug moest passeren. Een andere weg naar het zuiden splitste zich bij Yde met een weg naar Friesland via Norg en een weg naar Rolde via Vries en Peelo. Het verkeer vanaf het zuiden kon bij Peelo ook een afslag nemen richting Friesland via Norg. Ten westen van Norg liep het Grote Diep welke gepasseerd moest worden om Friesland te kunnen bereiken.

Allemaal punten die de Franken zeker onder controle wilden hebben om de bevolking onder druk te kunnen zetten.

De opgerichte versterkingen bij Noordlaren en in de Hunze bij Euvelgunne zijn eerder al onderzocht en in beeld gebracht. Voor het resultaat van het onderzoek kunt u terecht op internet. Hierboven ziet u door mij in 2015 gemaakte kaartjes van de plaats waar een motte in Noordlaren heeft gestaan (links) en een opgewerkte luchtfoto van de RAF uit 1944 met de plaats van de motte aan de Hunze bij Euvelgunne (rechts). De meeste mottes zijn in latere jaren vervangen door burchten met een sterkere constructie en met stenen muren. Al of niet op dezelfde plaats herbouwd.

Op de foto rechts ziet u het Havenkanaal in aanleg. Deze doorsnijdt het perceel waar de vroegere motte heeft gestaan. Nu ligt hier de Finse haven.

Wierum

Boven Groningen, in Wierum, heeft hoogst waarschijnlijk, een bolwerk gestaan in de vorm van een motte. Deze plek zal zonder echte weerstand door de Franken zijn ingenomen en ingericht als hofgoed en vertrekpunt voor predikers.

Op het kaartje is de situatie van 1832 afgebeeld op een achtergrond van de actuele hoogtekaart 2025. De bebouwing

in rode kleur, weg in zwart, grachten en Reitdiep in donkerblauw en perceelgrenzen in dunne lijnen. Een deel van de wierde is afgegraven. De vroeger aanwezige kapel/kerk is dan al afgebroken. De 2 gebouwen naast de grachten kunnen ook in 1450 al bebouwd zijn geweest, mogelijk zelfs al in 800. Een eventueel gebouwde motte kan in het omcirkelde deel hebben gestaan, maar ook de boerderij er onder is een geschikte plek.

In 858 bezat de monnik Folker al goederen in Wierum en Krassum, die hij aan het klooster Werden heeft geschonken. In een Duitse beschrijving van het bezit van het klooster Werden staat het volgende: "Altfrid erwähnt in seiner Vita des klostergründes ein Traumgesicht Liudgers *in loco, qui vocatur Werthina*, wo er väterlichen Grundbesitz hatte und eine Kirche erbaute. Nach der Vita secunda soll Liudger hier seinen Klosterplan wegen der drohenden Normannengefähr nicht ausgeführt haben".

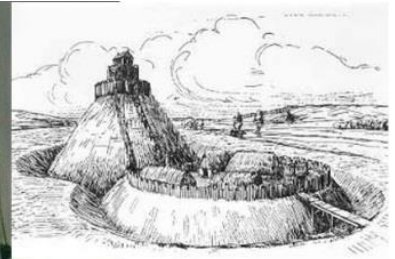
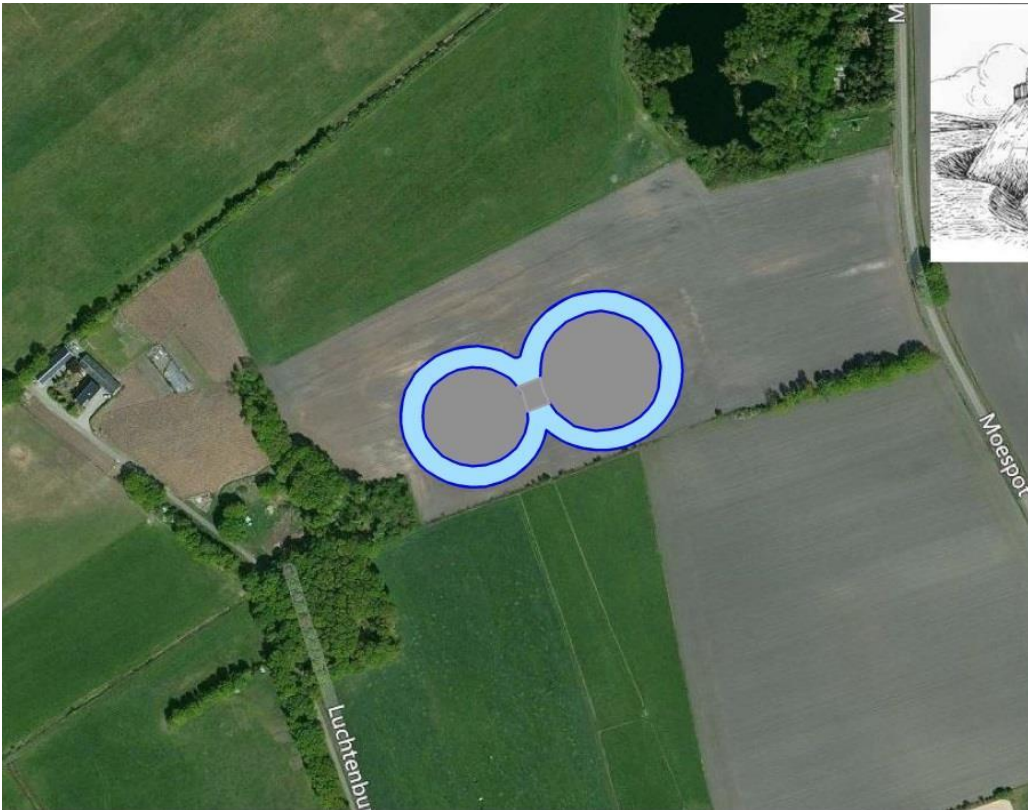
Gezien latere gebeurtenissen zal in Wierum een dienstman zijn domicilie hebben gehad met een uitvoerende bestuurlijke functie, verwant aan een familie met grafelijke rechten in dit gebied.

In 1139 wordt Hartbert van Wierum verkozen tot Bisschop van Utrecht. Deze Hartbert zal dan een zoon zijn van een toenmalige dienstman. In een oorkonde van 1040 wordt Rudolf van Fivelgo vermeld. Dat was een nazaat van de allereerste graaf over het gehele gebied langs de kust, Wichman van Hamaland. Ook Hunsego en Humsterland hadden dezelfde graaf. Het was in die tijd gebruikelijk dat een graaf die meerdere graafschappen in bezit had, deze in onderleen gaf aan familieleden. Rudolf sterft in 1044. Gozelo I van Verdun claimt de grafelijke rechten en zijn zoon Godfried II werd beleend. Deze had ook door vererving de grafelijke rechten in Drenthe verkregen. Maar Godfried gedroeg zich opstandig tegen de koning Hendrik III in 1047 en al zijn grafelijke rechten werden hem ontnomen. De koning had de handen vrij en gaf de grafelijke rechten over Drenthe aan de Bisschop van Utrecht en de grafelijke rechten over Hunsego, Fivelgo etc. aan de Bisschop van Münster/Bremen.

In Wierum zal dan nog steeds een nazaat van Rudolf van Fivelgo als onderleenman van Hunsego aanwezig zijn geweest. Een nazaat omstreeks 1100 zal dan de vader zijn van Bisschop Hartbert van Utrecht en zijn broers.

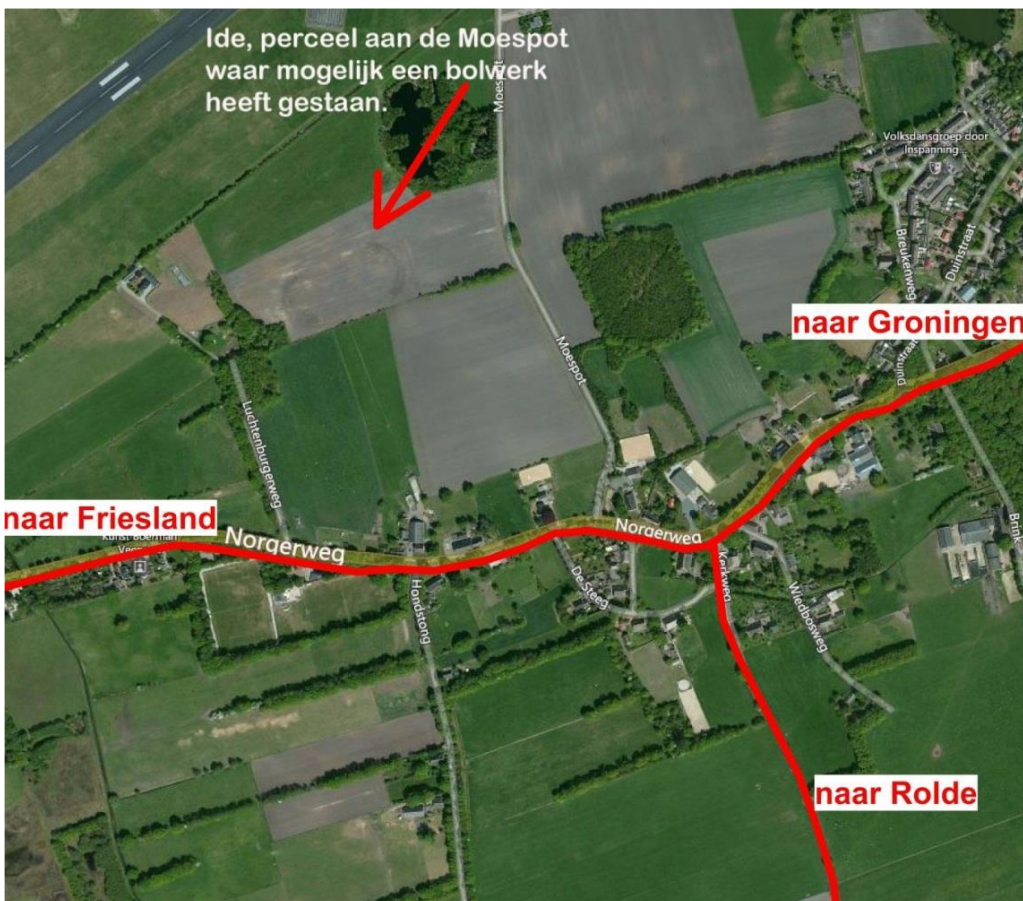
Opvallend is ook de geschiedenis van de borg Harssens in hetzelfde gebied. Ook leengoed van het klooster Werden. Voor het eerst vermeld in 1371 met als bezitter Aytardus de Herzine. Gelegen aan de oevers van de oude Hunze op een wierde en als steenhuis gebouwd. Er heeft een kapel / kerk gestaan en enkele woonhuizen. Als cureet wordt vermeld Rudolphus. De heren van Harssens waren ook unicus collator zodat zij het alleenrecht hebben gehad op de benoeming van de geestelijke(n) van de kerk. Het lijkt er dan op dat het hier meer een privé kapel betreft. Later vererft het op de familie Entens, waarbij in 1499 een Meye Entens, zoon van Bartold Entens wordt vermeld. Rudolf en Bartold zijn namen die ook voorkomen onder de nazaten van prefect Leffert van Groningen.

Yde

Ide bij Eelde.

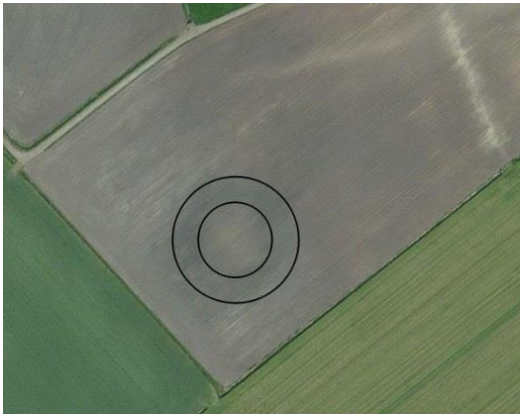
Perceel aan de Moespot met de plaats waar een voormalig bolwerk aanwezig was als een ringburcht van het type zoals op de tekening boven is afgebeeld.

Het kaartje boven is een iets vergroot en opgewerkt deel van de onderste kaart. Op de luchtfoto zijn de contouren van de oude grachten duidelijk zichtbaar. De motte zal één van de eerste zijn die is aangelegd na de komst van de Franken.

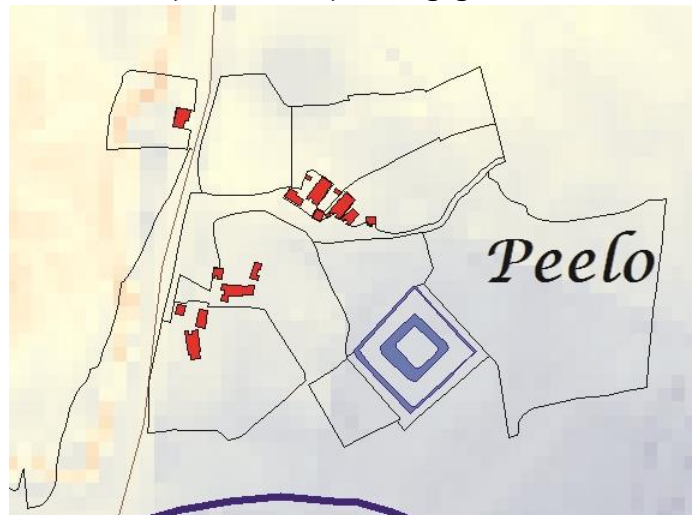
De gronden aan de Norgeweg behoren tot het leengoed van de ridder / dienstman en hadden in 1832 de benaming Ellents Grote kamp.

Peelo

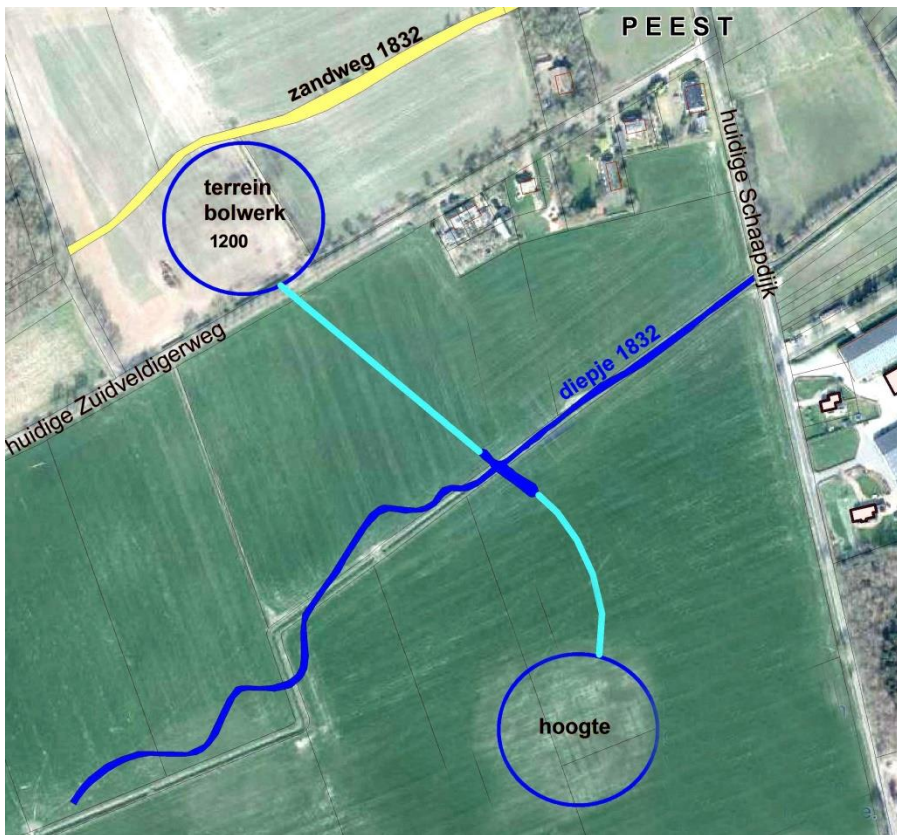

De plaats Assen bestond toen nog niet. Het is niet uit te sluiten dat het bolwerk bij gevechten is vernield en dat het daarna op een andere plek weer is opgebouwd, zodat er meer plaatsen in deze omgeving kunnen zijn waar bolwerken zijn opgericht. Later zal het zijn vervangen door de burcht op het landgoed.

Op de bovenste luchtfoto, nabij de afslag Assen Noord van de A28 zijn duidelijk de contouren van een voormalige gracht te herkennen bij de punt van de rode pijl. Op het kaartje links ziet u een vergroot deel van de foto waarbij de contouren door mij versterkt zijn weergegeven.

Peest

De aanwezigheid van een motte of burcht in Peest kan worden afgeleid uit een oorkonde van 1225 waarin de namen van Johannes en Egbertus van Haerlo worden vermeld, die verplichtingen hebben aan de Bisschop van Utrecht wanneer deze op doorreis is in Drenthe.

Waar Haerlo ligt lezen we in een oorkonde, opgemaakt omstreeks het jaar 1300. Hierin worden de inkomsten omschreven van de Proosdij van Sint Pieter te Utrecht.

Het huis Harlo in Peest. In latere oorkonden ook vermeld als Haerlo.

Op de luchtfoto linksonder zien we de vage contouren van een gracht. Op de opgewerkte foto linksboven zien we dat er mogelijk op twee plaatsen een burcht heeft gestaan. De luchtfoto is ingepast in de kadastrale kaart van 1832. In het midden is met een blauwe kleur de

loop van het Peesterdiepje aangegeven. In het midden zijn twee uitstulpingen te zien. Kennelijk restanten van zijarmen van de stroom die vroeger gediend zullen hebben als voeding van de grachten. De hoogte als mogelijke plaats van een tweede burcht is geslecht bij de aanleg van het vliegveld Peest door de Duitsers in de jaren 1940 – 1945.

Hoe de burcht er mogelijk uitgezien zal hebben vinden we op een kaart van de opmeting van de Smildeger venen in 1636. De landmeter heeft de ligging van plaatsen rondom de venen aangegeven met een tekening van het belangrijkste gebouw in de plaats. Meestal de kerk. Door de afbeelding van de kerken te vergelijken met de huidige vorm mogen we concluderen dat de landmeter zeer precies heeft gewerkt. Peest had geen kerk, maar de landmeter was wel op de hoogte dat er een burcht heeft gestaan. Mogelijk waren er toen nog restanten aanwezig. De vorm heeft overeenkomsten met een motte.

Norg

Op het kaartje boven is met een groene gestreepte lijn het tracé van de weg van Groningen via Yde en Norg naar Friesland aangegeven zoals die weg in de middeleeuwen aanwezig was. Tussen Norg en het huidige Een liep het Grote Diep, een natuurlijke barrière. De weg was destijds de enige weg over land tussen Groningen en Friesland die goed begaanbaar was. Het Grote diep begon hier als een

voortzetting van kleinere stroompjes. De grootste van die kleine stroompjes had als oorsprong het kwelwater van het Esmeer. Het diep zal hier destijds doorwaadbaar zijn geweest, maar in 1639 staat hier al een brug op de kaart aangegeven, de Eenerbrug.

Het was een belangrijk punt om het verkeer van en naar Friesland te controleren. Daarom zullen de Franken hier omstreeks het jaar 800 zeker een versterking met onderkomen hebben gebouwd. Bij het zoeken naar de plek met behulp van oude kaarten, luchtfoto's en de actuele hoogtekaart was op een luchtfoto een cirkelvormige donkere ring te zien die doet denken aan een dichtgemaakte gracht. Na inpassing van de luchtfoto in de kadastrale kaart van 1832 bleek dat de donker gekleurde ring precies in een kleine bocht van het toenmalige wegtracé lag. Met redelijke zekerheid kan gezegd worden dat de donker gekleurde ring de plaats is waar vroeger de gracht rond een mottekasteel heeft gelegen. De motte is later, vermoedelijk door gevechtshandelingen, in onbruik geraakt en vervangen door een burcht of steenhuis met de naam "de Oldehof". Na 1832 is op het perceel waar de motte heeft gestaan een nieuwe boerderij gebouwd met de naam "Oldehof".